

Grzegorz GORYŃSKI

Powszechna Wyższa Szkoła Humanistyczna „Pomerania” – Chojnice

PROBLEMY KADR WOJSK OCHRONY POGRANICZA (1945 – 1965) – WYBRANE ZAGADNIENIA (CZ. II)

Mimo, że Wojska Ochrony Pogranicza formalnie powstały 13 września 1945 roku, a 15 maja 1991 je rozformowano¹, to o ich kadrze do chwili obecnej napisano niewiele, chociaż na ich temat, w Archiwum Straży Granicznej i innych, znajduje się bardzo dużo ciekawych materiałów. Warto, jak się wydaje, po nie sięgnąć i podjąć się opracowania monograficznego na ten temat. Niniejsze opracowanie nie wyczerpuje problematyki kadrowej tej formacji, a jedynie ukazuje niektóre złożone jej zagadnienia.

Oficerowie ZSRR w WOP

Odrębnego zasygnalizowania wymaga kwestia służby w Wojskach Ochrony Pogranicza oficerów radzieckich. O „bratnią pomoc” dla WOP zabiegało Naczelne Dowództwo WP. W jego efekcie do tej formacji skierowano 376 oficerów, w tym 53 starszych. Jeśli tę liczbę porównamy do całkowitego faktycznego stanu 2102 z listopada 1945 r., to stanowili oni w tym czasie ok. 18% korpusu oficerskiego WOP. Badający genezę kadry oficerskiej WOP w okresie trzech pierwszych lat Jan Ławski napisał, że oficerowie radzieccy „zajmowali stanowiska dowódcze w oddziałach i komendach odcinków, pełnili rozliczne funkcje w sztabach, bądź też kierowali służbami specjalistycznymi, w których przygotowanie własnej kadry przekraczało wówczas nasze możliwości ludzkie i czasowe”. Z ustaleń Ławskiego wynika, że najwięcej oficerów ZSRR było w służbach:

- zaopatrzeniowo – technicznych 36%;
- weterynaryjnej i medycznej 23%,
- łączności 13%,
- zwiadowczej 6%,

¹ WOP funkcjonowały prawie 46 lat, do 15 maja 1991 roku. Formację rozwiązał minister Spraw Wewnętrznych Henryk Majewski, powołując w ich miejsce, na mocy Ustawy z dnia 12 października 1990 roku o Straży Granicznej, nową formację typu policyjnego pod nazwą *Straż Graniczna*.

- 22% na stanowiskach dowódczo – sztabowych.

W sumie 20% ogółu skierowanych było obywatelami ZSRR narodowości polskiej². Najwięcej było ich w jednostkach WOP podległych pod IV i V OW. Ich obecność spowodowana była, jak się wydaje, ogromnymi brakami kadrowymi. Trudno jest jednak wykluczyć daleko idący zamiysł niesienia „*bratniej pomocy i przenoszenia jedynie słusznych wzorców*” w polskie realia.

W połowie maja 1947 r. szef Wydziału Personalnego WOP ppłk Rudawski informował zastępcę szefa Departamentu Personalnego MON płk. Kożucha o planach w stosunku radzieckich oficerów:

- 33 z nich (6 ppłk, 12 mjr., 9 kpt. 4 por. i 2 ppor.) planowano pozostawić na stałe WP (WOP);
- to samo stać się miało z 28 oficerami (1 mjr, 3 kpt., 8 por., 14 ppor. i 2 chor.) – obywatelami ZSRR narodowości polskiej, którzy otrzymali pierwszy stopień w WP;
- w stosunku do 82 zamierzano dokonać zamiany w ciągu trzech najbliższych lat na oficerów polskich, w następujących pionach: dowódczym 23, łączności 19, weterynarii 14, zdrowia 8, intendencji 9, uzbrojenia 6 oraz po 1 ze sł. samochodowej, inżynierijno – saperkiej i piechoty.

Najwięcej miało wyjechać z Polski w 1947 r. – 48, a w następnym 29. Pozostali w 1949 r. Poza planem pozostawiony został płk Mikołaj Grajworoński, który faktycznie pozostawał na stanowisku szefa sztabu WOP do połowy marca 1949 r., skąd przeszedł do Państwowej Komisji Planowania Gospodarczego. Zastąpił go płk Michał Przoński, późniejszy dowódca WOP (także oficer radziecki)³.

Ilość oficerów radzieckich w następnych latach malała, gdyż część z nich opuszczała Polskę, a część uzyskiwała zwolnienie z obywatelstwa ZSRR i na stałe pozostała w naszym kraju. Na początku 1949 r., o czym mówiono wcześniej, wykazywano już tylko 105.

W kwietniu 1950 r. do szefa Wydziału WOP wpłynęło pismo MBP informujące o zwolnieniu 42 oficerów WOP z obywatelstwa ZSRR⁴. Trudno jednoznacznie ocenić czy była to jedyna lista i całkowita

² J. Ławski, *Geneza i rozwój kadry oficerskiej Wojsk Ochrony Pogranicza w latach 1945 – 1947*, [w:] *Biuletyn Wojsk Ochrony Pogranicza*, Warszawa 1965, nr 2/27, s. 108 – 109.

³ ASG sygn. 1580/62, k. 30; Rozkaz personalny nr 7 Głównego Inspektora OP z 15.03.1949 r.

⁴ Byli to: por. Grzegorz Adamski, por. Bronisław Andrzejewski, ppłk Włodzimierz Baranowski, kpt. Albert Bartosiewicz, kpt. Józef Czarniecki, por. Józef Galicki, ppor. Bronisław Gongalo, kpt. Józef Grabowski, kpt. Eugeniusz Gumbarewicz, mjr Leon Dąbrowski, por. Franciszek Kaplinski, por. Wła-

liczba oficerów zwolnionych z obywatelstwa ZSRR. Wydaje się, że nie. Potwierdzają ją inne dane. Otóż na początku czerwca 1951 r. w 16 Brygadzie WOP w Gdańsku służyło 42 oficerów i 5 podoficerów⁵, a wśród nich ppor. Ryszard Kulicki⁶.

W drugiej połowie 1953 r. dyrektor Departamentu Kadr MBP płk Mikołaj Orechwa przesłał do dowódcy WOP wyciąg z planu odkomenderowania do ZSRR oficerów Armii Radzieckiej, który wcześniej zatwierdził Minister Obrony Narodowej i Minister Bezpieczeństwa Publicznego. Na dowódcy WOP spoczęło zadanie poinformowania każdego z oficerów za własnoręcznym podpisem o wyznaczonym mu terminie wyjazdu oraz przygotowania na jego miejsce oficera polskiego. Dowódcy WOP płk.

dysław Kojro, ppor. Edward Kontski, kpt. Piotr Iwinski, por. Antoni Jandulski, por. Franciszek Łabuda, kpt. Robert Ładzinski, chor. Mieczysław Łozinski, mjr Bolestaw Łukomski, mjr Walenty Małachowski, kpt. Feliks Nowakowski, ppor. Zygmunt Nowosielecki, por. Władysław Orłowski, por. Alfred Osinski, por. Włodzimierz Podliski, mjr Jan Podskoczy, ppłk Piotr Rogucki, kpt. Kazimierz Rogulski, por. Leon Rokicki, por. Jan Romul, por. Anatol Rosnowski, por. Stanisław Rudkowski, por. Feliks Sobolewski, kpt. Roman Turoginski, kpt. Jan Tran, kpt. Leonid Wasilewicz, mjr Jerzy Wazagow, kpt. Roman Zagorski, ppor. Włodzimierz Zakrzewski, ppłk Wacław Zalewski i por. Zenon Zapolski. ASG, sygn. 223/30, k. 10; Pismo MBP nr SO-1701/50 z 13.04.1950 r.

⁵ Na wykazie tym byli: kpt. Bernard August, por. Franciszek Apostołuk, por. Paweł Baczun, kpt. Bazyli Badziura, kpt. Józef Brzeziński, kpt. Jan Bitrych, por. Władysław Dziedzic, mjr Henryk Grabowski, por. Julian Gedroyc, ppor. Aleksander Głowacz, por. Henryk Gilowski, por. Jan Haliszcza, por. August Iżniewicz, kpt. Zbigniew Jakobsch, por. Tadeusz Kłonowski, por. Tadeusz Kozłubski, por. Jan Korczyński, ppor. Ryszard Kulicki, por. Franciszek Kaplicki, por. Adam Koszewski, ppor. Jan Kulinowski, kpt. Czesław Lewandowski, kpt. Bolestaw Mucha, kpt. Aleksander Mojek, por. Piotr Monach, por. Kazimierz Nowicki, por. Mieczysław Narkiewicz, por. Alfons Paszkowski, por. Hipolit Prokopowicz, por. Mieczysław Paradowski, kpt. Antoni Rozbicki, por. Adam Rewiński, por. Henryk Rendzionek, chor. Czesław Stec, por. Ryszard Sienkiewicz, mjr Jan Tran, por. Piotr Wyrwicz, por. Włodzimierz Wójcik, por. Roman Walak, por. Józef Zuk, por. Stanisław Zajkowski, por. Jan Zemojdzin oraz st. sierż.: Kazimierz Smereka, Michał Podoba, Stanisław Czemarmazowicz i sierż.: Jan Niedorezo, Witold Slizewski. ASG, sygn. 228/20, k. 298 – 301; Pismo nr 02603 z 3.06.1951 r.

⁶ Ryszard Kulicki urodził się 15 lipca 1927 r. we Lwowie. 30 sierpnia 1944 r. rozpoczął służbę wojskową w 10 Dywizji Piechoty II Armii WP, w szeregach której uczestniczył w bitwie pod Budziszynem. Wyróżnił się tam w walce, za co odznaczono go orderem Virtuti Militari V klasy.

10 czerwca 1945 r. w stopniu plutonowego rozpoczął służbę w Wojskach Ochrony Pogranicza w I Oddziale WOP – Lubań Śląski. Służbę na granicy Zachodniej zakończył 30 września 1948 r.

Od października do połowy grudnia 1948 r. przebywał na kursie zwiadu w OS MBP w Legionowie. Po jego ukończeniu został skierowany do pełnienia służby w Kaszubskie Brygadzie WOP w Gdańsku na stanowisko pomocnika kierownika sekcji. W styczniu 1952 r. ppor. Kulicki został przeniesiony do Ośrodka Szkolenia WOP w Kętrzynie. Tam, do lipca 1956 r., był wykładowcą. W lipcu 1956 r. powrócił do Kaszubskiej Brygady WOP na stanowisko pomocnika szefa wydziału zwiadu d/s kontroli ruchu granicznego, a od 1959 do 1962 był dowódcą Granicznej Placówki Kontrolnej w Gdańsku – Stogi. Następnie, w stopniu majora, powrócił do wydziału zwiadu KBWOP na stanowisko st. pomocnika szefa wydziału zwiadu d/s KRG. Od 1964 r. przez dziesięć lat był starszym radcą prawnym KBWOP. W 1974 r. został zastępcą Komendanta Ośrodka Szkolenia WOP w Kętrzynie d/s szkolenia zwiadowczego. Od 1976 r. do grudnia 1983 roku był zastępcą dowódcy KBWOP d/s zwiadu.

W latach 1957 – 1962 studiował prawo na Uniwersytecie Warszawskim. Za służbę odznaczany był m.in. krzyżami: oficerskim i kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, złotym, srebrnym i brązowym Krzyżem Zasługi.

Michałowi Przońskiemu terminu nie wyznaczono⁷. Ostatni, jak się wydaje, opuścił WOP w II połowie 1956 r.

Słów kilka o Informacji Wojskowej w WOP

W przeddzień powołania do życia Wojsk Ochrony Pogranicza, czyli 12 września 1945 r. utworzono Główny Zarząd Informacji Wojska Polskiego⁸, któremu powierzono także pieczę nad nowoutworzoną formacją do ochrony granic. Departament WOP nadzorowany był początkowo przez Pierwszy Wydział GZI WP, a później (od stycznia 1948 r.) przez Oddział III, w którym funkcjonował Wydział WOP. Szefami Wydz. WOP GZI byli w kolejności:

- ppłk Władysław Sokół (styczeń 1946 – listopad 1947),
- mjr Benjamin Pankow (listopad 1947 – marca 1949).

Obok ppłk. Sokoła Oddział Informacji przy Departamencie WOP w sumie tworzyło 38 wojskowych. Byli wśród nich m.in.: ppłk Eugeniusz Polosin – zastępca szefa, kpt. Sergiej Rogow i kpt. Jelisej Iwanow – oficerowie informacyjni, ppor. Zenoida Czukmasowa – sekretarka, chor. Klaudia Fralowa – maszynistka i ppor. Franciszek Zembicki – dowódca plutonu ochrony⁹. W połowie marca 1949 r. wydział informacji podporządkowano Zarządowi Inf. KBW i WOP.

Przy tworzonych oddziałach WOP, w październiku 1945 r. powstały Oddziały Informacji, których szefami zostali oficerowie ZSRR („Smierszy”). W 1. OWOP mjr Krij Guliew, w 2. mjr Michaił Kolesnik, w 3. mjr Fiodor Iwczenko, w 4. mjr Trofim Tyszkow, w 5. mjr Michał Wasilenko, w 6. kpt. Aleksy Chacijan, w 7. mjr Michaił Grigoriew, w 8. kpt. Aleksander Alieksienko, w 9. Konstanty Osipow, w 10. Mjr Piotr Pierow, a w 11. mjr Siergiej Jelaŋimow. W 1946 r. „oddziały” Informacji zmieniono w „wydziały” oraz wymieniano w nich szefów. Oprócz „Wydziału Informacji WOP” funkcjonowały wówczas Wydziały Informacji:

- 4. Brygady Ochrony Pogranicza w Gdańsku – kpt. Mikołaj Lebediewski,

⁷ ASG, sygn. 1285/41, k. 162 – 163; Pismo dyr. Departamentu Kadr MBP nr S.C.- 3127/53 z 13.11.1953 r. do dowódcy WOP.

⁸ Pierwszą komórką Informacji był jej Oddział 1 Dywizji Piechoty im. Tadeusza Kościuszki, który powstał 14 maja 1943 r. Jego szefem został mjr Piotr Kożusko. Oddział ten stał się załącznikiem kontrwywiadu WP dla innych powoływanych później jednostek WP.

⁹ ASG, sygn. 217/46, k. 10; Wykaz oficerów, podoficerów i szeregowych Oddziału Informacji przy Dep. WOP.

- 6. BOP w Lubaniu Śl. – kpt. Jan Popielewicz,
- 7. BOP w Kętrzynie – mjr Karol Kukiz,
- 8. BOP w Szczecinie – kpt. Henryk Zasun,
- 10. BOP w Krośnie Odrzańskim – kpt. Eugeniusz Proniński,
- 11. BOP w Białymstoku – mjr Józef Głogowski,
- 12. BOP w Koszalinie kpt. Józef Szlegier,
- 13. BOP w Chełmie Lubelskim – kpt. Jan Wierciński,
- 15. BOP w Przemyśle mjr Jan Puławski,
- 19. BOP w Krakowie – kpt. Jan Goszczyk,
- 21. BOP w Gliwicach – kpt. Wasyl Chomienko,
- 23. BOP w Kłodzku – kpt. Witold Osiński.

Natomiast sekcje Inf. były w: samodzielnej komendzie WOP w Krośnie – kierownikiem był por. Witold Kuczerski, MGPK w Gdyni – por. Jan Teichert, MGPK w Szczecinie – por. Stanisław Sitarz i Centrum Wyszkożenia WOP w Ostródzie – por. Jakub Józefski¹⁰.

Jako, że struktury organów informacji były przez cały czas „poza WOP”, w połowie października 1949 r. ukazał się w tej sprawie rozkaz organizacyjny nr 0012/Org. nakazujący włączyć etaty Informacji do jednostek WOP. Przy sztabie brygady WOP miał funkcjonować „Wydział Informacji” według etatu nr 32/44 o stanie osobowym 23 wojskowych i 1 pracownik kontraktowy. Natomiast w każdym Samodzielnym Batalionie OP utworzyć miano jednoosobową (wojskową) „Sekcję Informacji” według etatu 32/51. Rozkaz ten wszedł w życie 17 października 1949 r., a podpisali go: Szef Głównego Zarządu Informacji KBW i WOP ppłk Sobczyński i Główny Inspektor OP płk Garbowski¹¹.

Kolejna zmiana w organizacji Informacji w WOP nastąpiła w połowie czerwca 1952 r., chociaż rozkaz o tym minister BP Radkiewicz podpisał w kwietniu tego roku.

Według niego szef Zarządu Informacji Wojsk Wewnętrznych miał do 15 czerwca przeformować podległe jemu wydziały na nowe etaty pomniejszone o wojskowych. W 3, 5, 9, 22, i 23 BWOP Wydział Informacji miał funkcjonować według etatu 394/1 o stanie osobowym 15

¹⁰ Wł. Tkaczew, *Powstanie i działalność organów informacji Wojska Polskiego w latach 1943 – 1948. Kontrwywiad wojskowy*, Warszawa 1994, s. 15, 26, 30, 64 – 69.

¹¹ ASG, sygn. 221/3, k. 26; Rozkaz organizacyjny nr 0012/Org. GIOP z 17.10.1949 r.

wojskowych i 1 prac. kontraktowy¹². Natomiast w: 4 BWOP (394/2) liczył 19 wojskowych, 8 BWOP (394/3) – 17, 12 BWOP (394/4) – 23, 15 BWOP (394/5) – 15, 16 BWOP (394/6) – 22, 19 BWOP (394/7) – 9, 26 BWOP (394/8) – 18 i Szkole Oficerskiej WOP (394/9) – 8.¹³

Czym zajmowała się Informacja? Ogólnie zadania jej można podzielić na trzy zasadnicze grupy:

1. przeciwdziałanie działalności wywiadowczej;
2. rozpoznawanie stanów osobowych wojska;
3. profilaktyczne działania.

Pierwsza z nich polegała na kontrwywiadowczej ochronie jednostek i instytucji wojskowych, zwalczaniu dywersji, sabotażu i terrorystycznych działań wobec jednostek WP oraz ochronie tajemnicy wojskowej.

Druga, obejmowała: ustalanie żołnierzy i pracowników wrogo ustosunkowanych do „ludowego państwa polskiego” i ZSRR; przeciwdziałanie negatywnemu oddziaływaniu na żołnierzy przez środowiska prawicowe i eliminowanie takiej działalności w koszarach; ustalanie przedwojennych wojskowych, szczególnie oficerów Oddziału II Sztabu Głównego WP, policji państwowej, wywiadu KOP i Straży Granicznej, a także czasu wojny działających w PSZ, partii i organizacji politycznych; wykrywanie i likwidowanie związków i organizacji przestępczych oraz neutralizowanie wrogiego oddziaływania różnych kościołów.

Działania Informacji w zakresie profilaktyki polegały m.in. na opiniowaniu i udzielaniu zgody żołnierzom i pracownikom na służbę (pracę) w: zwiadzie, kadrach, wojskowych węzłach łączności, łączności specjalnej (szyfrów) oraz pionie organizacyjno – mobilizacyjnym, tajnych kancelariach i archiwach, charakterze adiutantów lub komendantów garnizonów, nadzorze i kontroli pojazdów wojskowych. Ponadto opiniowanie i wyrażanie lub nie aprobaty na: zatrudnienie osoby w administracji wojskowej, wyznaczaniu żołnierza na wyższe stanowisko lub przedstawionych do awansu oraz wszechstronna pomoc dowódcom i szefom służb wykonawstwie powierzonych im zadań, jak też piecza nad przestrzeganiem regulaminów¹⁴.

¹² We wszystkich wydziałach Informacji WOP w etacie 1 pracownik kontraktowy pozostał.

¹³ ASG, sygn. 239/2, k. 94 – 95; Wyciąg z rozkazu organizacyjnego MBP nr 025/WW z 10.04.1952 r.

¹⁴ Wł. Tkaczew, op. cit., s.78 – 79.

Jako bojownicy i strażnicy „jedynie słusznej ideologii” oficerowie Informacji byli wychowani na posłusznych wykonawców wszelkich rozkazów swoich przełożonych, nawet tych najbardziej represyjnych i niehumanitarnych wobec innych żołnierzy. Znaczna część z nich dopuściła się łamania prawa, jak to było np. w przypadku postępowania z mjr. Mieczysławem Słabym.

Ranni, zabici, przestępstwa, czyli dyscyplina w WOP

Stan dyscypliny w jednostce wojskowej zajmował szczególne miejsce w działalności jej dowództwa, a także całej kadry. Za jej kształtowanie odpowiadali prawie wszyscy. O dyscyplinie i tak zwanym stanie moralno – politycznym całej formacji mówiono w wąskim gronie, a dane ją obrazujące były niejawnymi i podlegały ochronie. Nie można było ich publikować. Stąd trudno porównywać je z danymi innych rodzajów wojsk.

W latach 1947 – 1948 za przestępstwa popełnione przez żołnierzy WOP skazano ogółem 1078 wojskowych, w tej liczbie 205 oficerów. Najwięcej przestępstw (220) wynikało z nadużywania władzy. Za to przewinienie skazano aż 73 oficerów. Inne kategorie przestępstw, za które skazano żołnierzy WOP to:

- polityczne – 97 (23 ofic.),
- dezercje – 119 (9 ofic.),
- przeciwko zdrowiu i życiu – 82 (16 ofic.),
- przeciwko mieniu 182 (15 ofic.),
- inne niewyszczególnione 378 (69 ofic.)¹⁵.

Pierwsze półrocze 1951 r. ukazuje nam dokładniejszy obraz dyscypliny. Na 25337 (2227 of., 3975 podof. i 19135 szer.) żołnierzy, karę za naganne zachowanie otrzymało 9683 z nich. Oficerów karano 694 razy, podoficerów 1101, a szeregowych 7888¹⁶.

W drugim kwartale 1951 r. w WOP zanotowano 281 wypadków nadzwyczajnych. Polegały one na:

- 14 – łamanie praworządności,
- 6 – dezercja,

¹⁵ ASG, sygn. 226/34, k. 300 – 302; Zestawienie skazanych żołnierzy WOP w latach 1947 – 1948.

¹⁶ ASG, sygn. 226/27, k. 81; Wykroczenia i kary żołnierzy WOP w I półroczu 1951 r..

- 16 – naruszenie dyscypliny,
- 8 to zabójstwa i zranienia przez żołnierzy WOP,
- 13 – awantury, zatargi i bójki.

Nieszczęśliwych wypadków było 61, 9 katastrof i 108 wykroczeń w służbie. Innych – nieokreślonych, zanotowano 46.¹⁷

Na 29214 żołnierzy (2499)¹⁸ w 1951 r. ukaranych zostało 20552 wopistów (1364). Za co ich karano? Otóż najwięcej kar było za:

- niedbały stosunek do służby – 6076 (608),
- niedbały stosunek do broni – 2878 (49),
- sprzeczki z przełożonymi – 1747 (10),
- samowolne oddalenia – 1417 (44),
- niedbały stosunek do nauki – 1309 (55),
- czyny niemoralne – 1026 (110),
- naruszanie przepisów służby wartowniczej – 908 (5),
- „różne” wykroczenia – 5684 (523)¹⁹.

Bardziej precyzyjnych danych o dyscyplinie dostarcza nam pierwsza połowa lat sześćdziesiątych. W okresie lat 1961 – 1965 były: aż 122 ofiary śmiertelne wśród żołnierzy WOP, rannych 610, samobójstw dokonanych i usiłowanych 70. W czasie tych pięciu lat żołnierze WOP dopuścili się 1997 przestępstw. 224 razy byli sprawcami awantur i bójek, a także 228 razy spowodowali oni wypadki na pojazdach mechanicznych. Otrzymali w tym czasie w nagrodę 245.829 wyróżnień, a za naganne zachowanie 90.288 kar. Na 1 karę przypadało 2.7 wyróżnienia. Aresztem zwykłym lub ścisłym karano ich 21.489 razy, czyli co 4. karą był areszt²⁰. Kara aresztu z jednej strony odbierała żołnierzom ich żołnierską „wolność”, z drugiej duża ilość powiększała i tak niską ich ilość w ochronie granicy państwowej.

¹⁷ ASG, sygn. 226/27, k. 70 – 119; Sprawozdanie z pracy partyjno – politycznej w WOP w za II kwartał 1951 r.

¹⁸ Liczba oficerów w nawiasie.

¹⁹ ASG, sygn. 239/13, k. 129; Sprawozdanie o pochwałach i nagrodach oraz wykroczeniach dyscyplinarnych w WOP za rok 1951.

²⁰ ASG, sygn. 1645/1, k. 1; Zestawienie ilościowe danych statystycznych niektórych kategorii dyscyplinarnych żołnierzy WOP za lata 1961 - 1965.

Nieco inny obraz kadry oficerskiej dostarcza nam zestawienie ilościowego ubycia ich z WOP w okresie lat 1958 – 1965. W ciągu tych ośmiu lat z tej formacji odeszło aż 1123 oficerów²¹. Powody ich odejścia były różne. Część rozstała się z WOP ze względu:

- osiągnięcia wieku emerytalnego – 5,
- orzeczenia komisji lekarskiej o niezdolności do pełnienia służby wojсковej – 137,
- na własną prośbę – 163,
- przeniesienia do innych JW – 271,
- ukończenia służby okresowej – 76,
- a także osiągnięcia granicy wieku dla określonego stopnia – 52.

Wymienione, można uznać za powody naturalne. Były jednak i takie, które wynikały z niskich pobudek lub braku dyscypliny. Za otrzymanie dwóch kolejnych, negatywnych opinii służbowych odeszło w tym czasie 31 oficerów. 55 opuściło WOP z powodu śmierci. Nieuzupełnienie średniego wykształcenia sprawiło, że zwolniono 92. 27 nie wyraziło zgody na przeniesienie na niższe stanowisko służbowe. Dyscyplinarnie usunięto za: nadużycia gospodarcze 5, pijaństwo i „huligaństwo”²² – 73 oraz 29 za inne przewinienia. Skazanie wyrokiem sądu na karę bezwzględnego pozbawienia wolności sprawiło, że 26 odeszło za: nadużycia gospodarcze, 11 za pijaństwo i „huligaństwo”, a za „inne” przestępstwa 12. Natomiast zawieszenie kary więzienia za: sprawy gospodarcze skutkowało zwolnieniem 22, 7 za pijaństwo i „huligaństwo” oraz 29 za „inne”, także skutkowało wydaleniem ze służby w WOP²³.

Zaprezentowane dane z okresu 1958 – 1965 obrazują, że były to znaczące ubytki oficerów, średnio rocznie wynosiły one aż 140 osób.

Wypadki nadzwyczajne, które w swej istocie były poważnym naruszeniem dyscypliny wojskowej, obrazowały w jakimś sensie dyscyplinę żołnierzy. Były one ewidencjonowane i analizowane, aby przeciwdziałać tym niekorzystnym zjawiskom w przyszłości. Były one także celowo, przez niektórych dowódców pododdziałów (strażnica, GPK) ukrywane, aby przełożeni wyższego szczebla nie podejmowali wobec nich

²¹ Stan osobowy oficerów WOP w latach 1956 – 1965 wahał się od 3527 – maj 1956 r., do 2584 we wrześniu 1965 r.

²² Pisownia zgodna oryginałem.

²³ ASG, sygn. 1717/21, k. 96 i 319, Zestawienie ilościowego ubycia oficerów z WOP w latach 1958 – 1965.

określonych środków dyscyplinarnych. Część z nich nie była w ogóle wykryta i stanowi tzw. „ciemną liczbę”. Na podstawie wyliczeń dowództwa WOP nie można oddać obiektywnego stanu dyscypliny. Jednak zaistnienie określonych zdarzeń wskazuje na jej przybliżony, miarodajny obraz. W 1962 r. odnotowano ogółem w WOP 386 wypadków nadzwyczajnych, a w pierwszej połowie 1963 r. tylko 133. Przez ten okres (półtora roku) na żołnierzy nałożono aż 30.743 kary dyscyplinarne oraz udzielono 73.746 wyróżnień, czyli na jedną karę przypadało średnio 2.4 wyróżnienia. Mimo że ilość karanych sukcesywnie spadała, to jednak ich ilość była wysoka.

Nieco innych danych dostarcza inne zestawienie uczynione za okres 1 stycznia 1960 r. – 31 października 1963 r. W tym czasie ujawniono 428 wypadków nadzwyczajnych zaistniałych w służbie granicznych. (Ten rodzaj służby określano w WOP, jako „*pełnienie zadania bojowego w czasie pokoju*”). Najwięcej, bo aż 247 z nich polegało na spaniu żołnierzy podczas służby, a 75 razy pełniący ją zeszli z wyznaczonego miejsca jej pełnienia. Picie alkoholu stwierdzono w 48. przypadkach. Odnotowano także: 2 przypadki bezprawnego użycia broni, 16 wypadków z bronią oraz 40 „innych”, nieokreślonych wypadków w służbie granicznej²⁴.

***Dane liczbowe wypadków nadzwyczajnych,
przestępstw, wyróżnień i kar w WOP w 1964 roku***

Jednostka WOP	Wypadki		Zabici		Ranni		Sprawcy przestępstw		Wyróżnienia		Kary	
	ilość	na 100 żoł.	ilość	na 100 żoł.	ilość	na 100 żoł.	ilość	na 100 żoł.	ilość	na 100 żoł.	ilość	na 100 żoł.
Karpacka BWOP	22	1,77	0	0	5	0,4	15	1,21	1856	149,5	1027	82,7
Górnśląska BWOP	26	1,15	0	0	14	0,62	42	1,86	5389	238,8	1281	56,8
Sudecka BWOP	24	1,6	2	0,13	11	0,73	21	1,4	3812	225,5	922	61,8
Łużycka BWOP	24	0,86	1	0,03	11	0,39	39	1,4	5635	203,3	2035	73,4
Lubuska BWOP	25	0,87	0	0	8	0,28	39	1,35	6127	213,3	1945	67,7
Pomorska BWOP	33	0,88	5	0,14	9	0,25	65	1,77	7717	211,1	1623	44,4
Bałtycka BWOP	36	1,44	3	0,12	12	0,49	47	1,93	6356	262,1	1490	61,4

²⁴ ASG, sygn. 1407/11, k. 390; Pismo nr pf 1590/III z 12.11.1963 r.; tamże, sygn. 1407/11, k. 408, Pismo nr pf 1591/III z 13.11.1963 r.

Kaszubska BWOP	39	1,46	3	0,11	15	0,56	28	1,04	5673	211,8	1456	54,4
Kętrzyński OWOP	7	2,31	1	0,33	3	0,99	8	2,64	674	214,2	219	72,5
Białostocki OWOP	5	0,9	0	0	14	2,52	8	1,44	887	159,8	450	81,1
Chełmski OWOP	10	2,39	0	0	7	1,67	6	1,43	490	117,2	175	41,9
Przemyski OWOP	15	2,37	2	0,32	10	1,58	9	1,42	1044	164,9	312	49,3
GPK Terespol	1	0,61	0	0	0	0	1	0,61	222	134,5	63	38,1
OS WOP	11	1,28	0	0	7	0,82	11	1,28	1821	212,2	284	33,1
SSM WOP	5	0,65	2	0,26	2	0,26	1	0,13	719	93,7	263	34,3
SPL	7	1,12	1	0,16	5	0	5	0,8	852	136,8	286	45,9
Szefostwo St. Morskiej	0	0	0	0	0	0	0	0	191	189,1	96	95
Szkoła Samochodowa	3	1,46	0	0	5	2,42	4	1,94	2273	1103,3	416	201,9
Pododdziały DWOP	3	0,54	1	0,18	1	0,18	0	0	1978	353,8	246	44
Sam. Kompania MSW	0	0	0	0	0	0	0	0	295	186,7	98	62
RAZEM	296	1,19	21	0,08	134	0,54	349	1,41	54011	218,5	14686	59,4
WOP na 1000 żoł.		11,9		0,8		5,4		14,1		2185		594

Źródło: ASG, sygn. 1613/16, k. 400.

W ostatnich dwóch analizowanych latach (1964 – 1965) w WOP zanotowano 668 przestępstw popełnionych przez żołnierzy tej formacji. Najwięcej – 111 (w 1965 r. 65) było przestępstw drogowych. 84 (49) przeciwko zdrowiu i życiu. 74 (30) dotyczyło „huligaństwa”. 72 (36) określono jako wojskowe przestępstwa służbowe, a 19 z nich w 1965 r. popełniła kadra zawodowa (13 oficerowie). Zagarnięcie mienia społecznego odnotowano w 94 (37), a 14 przypadków dotyczyło kadry. Samowolnych oddaleń wyliczono 29 (9), dezercji 13 (3), uchylania się od służby 4 (3), przestępstw przeciwko karności 40 (18), przestępstw wartowniczych i konwojowych 26 (10), lotniczych 3, kradzieży i zagubienia broni 7 (3), innych wojskowych 10 (4), innych pospolitych 78 (38) oraz przestępstwo „nierządu” 5 (4).

Przeciwko kadrze zawodowej w 1965 r. wszczęto ogółem 79 postępowań karnych (49 przeciwko oficerom), a rok wcześniej 85 (50). Przeciwko żołnierzom służby zasadniczej (z poboru) w ciągu tych dwóch lat 495 (z tego w 1965 237), natomiast przeciwko innym osobom (prac. cyw.) 9 (3)²⁵.

²⁵ ASG, sygn. 1645/1, k. 1 – 20; Sprawozdanie o stanie dyscypliny żołnierzy WOP za rok 1965.

W latach 1964 – 1965 zginęło łącznie 40 osób (19), w tym 4 ofic. i 6 prac. cyw. Z liczby 19: 6 popełniło samobójstwo, 5 zginęło w wypadkach samochodowych (3 cywilne), 1 wypadek dotyczył szeregowego, który spożył nadmierną ilość alkoholu i umarł oraz 1 osoba zginęła podczas pracy. 6 osób zmarło bez związku z dyscypliną i porządkiem wojskowym. Oprócz zmarłych w tych dwóch latach było także 288 (154) rannych²⁶.

Szerszy obraz dyscypliny w WOP prezentuje informacja Zarządu Politycznego Wojsk Wewnętrznych (WW) ukazująca jej stan za I półrocze 1966 r. w: Wojskach Obrony Wewnętrznej²⁷ (WOWewn.), WOP i jednostkach bezpośrednio podległych Głównemu Inspektorowi Obrony Terytorialnej²⁸ (Insp. OT). Opracowano ją po raz pierwszy w nowym układzie strukturalnym (po przekazaniu WOP do MON oraz utworzeniu w drugiej połowie 1965 r. WW) i miała ona służyć do pracy wszystkim szczeblom dowódczym.

W pierwszym półroczu 1966 r. dowódcy podległych WW jednostek wojskowych zameldowali o 245 wypadkach nadzwyczajnych (w I pół. 1965 było ich 297). Z rachunku wynikało, że nastąpił 12% spadek, ale był on pozorny, gdyż 1 maja 1966 r. część jednostek wojskowych OT przeszła w podporządkowanie dowódców OW, więc przez 2 miesiące ich wyników nie brano już pod uwagę. Stąd też wskaźnik przeliczeniowy w Wojskach Wewnętrznych osiągnął 5.47. Dla zobrazowania średni wskaźnik w 1965 r. dla Wojska Polskiego wynosił 9.7, czyli znacznie więcej niż w WW. W liczbach bezwzględnych dla poszczególnych rodzajów wojsk w I półroczu 1966 ilość wypadków nadzwyczajnych była następująca: WOWewn. 120 (w analogicznym okresie 1965 r. – 178), WOP 123 (119), a w JW. Insp. OT – 2 (0). Wskaźnik, który dla WOWewn. był 5.73, pokazał, że mimo pomniejszenia się ich ilości i tak było ich więcej ponad przeciętny poziom WW. WOP ze wskaźnikiem 5.34

²⁶ Ibidem.

²⁷ W skład WOWewn. Wchodziły następujące jednostki wojskowe: Szefostwo WOWewn., Mazowiecka Brygada WOWewn., Podlaska Brygada WOWewn., Pułk WOWewn. Ziemi Lubelskiej, Samodzielny Batalion Inżynieryjny Rzeszów, Brygada WOWewn. Ziemi Krakowskiej, Śląski Pułk WOWewn., Pułk WOWewn. Ziemi Kieleckiej, Łódzki Szkolny Pułk Samochodowy WOWewn., Wielkopolski Pułk WOWewn., Dolnośląski Pułk WOWewn., Kaszubski Pułk WOWewn., Mazurski Pułk WOWewn., Szkoła Oficerska WOWewn., Szkoła Podoficerów Łączności WOWewn., Ośrodek Szkolenia Wojsk Inżynieryjnych WOWewn., Samodzielny Batalion Łączności Warszawa, Samodzielny Batalion Inżynieryjny Warszawa. Archiwum Marynarki Wojennej w Gdyni (dalej AMW), zespół Morskiej Brygady Okrętów Pogranicza dalej MBOP), sygn. 3541/75/9, k. 126 – 158; Informacja Zarządu Politycznego WW o stanie dyscypliny w jednostkach WOP, Wojsk Wewnętrznych i Inspektoratu OT za pierwsze półrocze 1966 r.

²⁸ W ich skład wchodziły: Inspektorat GłOT i Samodzielny Batalion Ochrony i Obsługi Inspektoratu OT.

mimo wzrostu liczby wypadków był poniżej średniej WW. Dla jednostek Insp. OT wskaźnik wyniósł 2.50. W omawianym okresie śmierć w WW poniosło 20 osób (w tym 4 prac. cyw.), WOWewn. 7 (3 pc), a w WOP 13 (1 pc). Dla porównania w I poł. 1965 r. było 28 wypadków śmiertelnych (1 pc.). O ile wypadków śmiertelnych w pierwszej połowie 1966 r. było mniej, to w kategorii rannych nastąpił nieznaczny wzrost. W sumie odnotowano ich w WW 139, w tym 16 pc. (w I poł. 1965 – 135, w tym 11 cywili). Ilość 123 rannych żołnierzy, w przeliczeniu na 1000 dała wskaźnik 2.75. Dla WOWewn. wyniósł on 2.58, gdyż było tam 54 (72)²⁹ rannych. W WOP, gdzie odnotowano 69 (52) rannych żołnierzy wskaźnik był ponadprzeciętną i wynosił 2.93.

Niektóre kategorie wypadków nadzwyczajnych jawiły się następująco. Dezercje i samowolne oddalenia 53 (48). WOWewn. – 2 dezercje i 34 (38) „samowolek”. WOP – 2 dezercje i 14 (10) samowolnych oddaleń. OT wykazał 1 oddalenie. „Poważnych naruszeń dyscypliny” zanotowano 11 (15), czyli wskazano na ok. 25% spadek. W WOWewn. 5 (8), a w WOP 6 (7). Wypadków na pojazdach mechanicznych, pomimo ich spadku o 19% było ich w WW 21 (26). W ich efekcie zginęły 3 osoby, w tym 1 żołnierz, a 23 osoby zostały ranne, w tym 15 żołnierzy. 10 (19) takich zdarzeń zanotowano w WOWewn., 10 (7) w WOP i 1 w OT. Samobójstw odnotowano 10 (11), z czego 1 dokonane. W WOWewn. 7 (8), a w WOP 3 (3). Wypadków z bronią wykazano 13 (19). Ich efektem 5 żołnierzy poniosło śmierć, a 9 osób (w tym 1 cywil) było rannych. 4 takie zdarzenia zanotowały WOWewn. – 1 zabity żołnierz i 6 rannych. WOP 9, 4 zabitych oraz 2 żołnierzy i 1 cywil ranni. Nieszczęśliwych wypadków podczas służby, ćwiczeń i „innych” było najwięcej, aż 82 (97). W ich następstwie śmierć poniosło 10 osób, w tym 9 żołnierzy, a 75 żołnierzy i 1 cywil odnieśli kalectwo lub byli mniej ranni. Poszczególne formacje podały: WOWewn. 35 (55) nieszczęśliwych wypadków, zabitych 4 (0) i rannych 34 (0). Natomiast w WOP 74 (42) zanotowano takie zdarzenia, zabitych 6 (0) i 42 (0) rannych. Ogólnie w WOP odnotowano w pierwszym półroczu 1966 r. 123 wypadki nadzwyczajne. Najwięcej po 20 było: nieszczęśliwych (10) oraz zaistniałych „w innych okolicznościach” (22). Wypadków na pojazdach mechanicznych zanotowano 10 (7), a wobec 13 sprawców skierowano 8 wniosków o ukaranie przez wymiar sprawiedliwości za popełnienie przestępstwa w związku z ruchem pojazdów służbowych. Samowolnych oddaleń wykazano 10, a dezercji 2. Bójek i awantur 12 (11). Wypadków z bronią 9 (7), a naruszeń przepisów służby granicznej było 9 (16), czyli spadek o 55%. Średnią wypad-

²⁹ W nawiasie dalej prezentowane są dane z pierwszej połowy 1965 r.

ków nadzwyczajnych w WOP przekroczyły: Karpacka, Sudecka i Kaszubska BWOP, Szefostwo WOP, OSWOP oraz Białostocki OWOP³⁰.

Nieco inaczej dyscyplinę w WW notowały organy prokuratury wojskowej³¹. Podawały one ilość sprawców takich przestępstw, a nie ich ilość. Stąd cyfry dotyczące sprawców są nieco wyższe, co może czytelników czasem mylić. Ogólnie odnotowały one 256 podejrzanych o popełnienie przestępstw. 129 WOVewn., 121 WOP i 6 OT. Na 256 sprawców: 25 było oficerami (9.8% ogółu sprawców), 21 podof. zaw./nadtermin. (8.2%), 206 służby zasadniczej (80.5%) i 4 prac. cyw. (1.6%). 44 sprawców (14%) należało do PZPR (18 of., 8 podof., 9 sł. zasad. i 1 cyw.). Z 44 członków i kandydatów PZPR, którzy byli sprawcami przestępstw, w stosunku do 8 postępowanie karne zakończono aktem oskarżenia i skazaniem: 2 of. 3 podof. i 3 sł. zasad.

³⁰ AMW, MBOP, sygn. 3541/75/9, k. 126 – 158; Informacja Zarządu Politycznego WW o stanie dyscypliny w jednostkach WOP, Wojsk Wewnętrznych i Inspektoratu OT za pierwsze półrocze 1966 r.

³¹ Prokuratury Wojskowe w 1966 r. ścigały następujące przestępstwa popełnione przez żołnierzy:

- *anty państwowe, dezercje, samowolne oddalenia, uchylanie się od służby;*
- *przeciwko karności: czynna napaść na przełożonego lub starszego stopniem, niewykonanie lub odmowa wykonania rozkazu, „inne”;*
- *wojskowe przestępstwa służbowe: łapownictwo, nieprzepisowe obchodzenie się z podwładnymi, nadużycie władzy lub niedopełnienie obowiązków służbowych powodujące straty w mieniu społecznym, „inne”;*
- *związane z ruchem pojazdów mechanicznych: służbowych, prywatnych;*
- *lotnicze;*
- *przeciwko życiu i zdrowiu: zabójstwo, udział w bójkach, nieostrożne obchodzenie się z bronią, „inne”;*
- *zagarnięcie mienia społecznego: do 2000 zł., od 2000 do 10000 zł., od 10000 do 50000 zł., powyżej 50000 zł;*
- *kradzież lub zagarnięcie broni, amunicji;*
- *naruszenie tajemnicy państwowej i służbowej;*
- *rabunek;*
- *nierząd;*
- *inne przestępstwa i chuligaństwo;*
- *inne przestępstwa wojskowe;*
- *inne przestępstwa pospolite;*
- *samobójstwa: dokonane, niedokonane.*

Ibidem.

Natomiast w pierwszej połowie 1965 r. prokuratury wojskowe zanotowały aż 376 sprawców przestępstw, czyli o ok. 32% więcej niż w analogicznym okresie następnego roku. Wśród nich oficerów było 56, podof. 27, st. zasad. 278 i 6 pr. cyw. W omawianym 1966 r.: 45 wojskowych ścigano za zagarnięcie mienia społecznego (27 było z WOP). 30 sprawców zagarnęło do 2000 zł, 14 od 2000 do 10000 oraz 1 pow. 10000. Był to st. sierż. z Białostockiego Oddziału WOP (magazynier mundurowy). Wyniósł on w okresie od września 1965 r. do marca 1966 r. sorty mundurowe o wartości ok. 16.000 zł. Prokuratura zarzucała mu, że w wyniku nieprawidłowości podczas wybrakowywania sortów mundurowych zgromadził nadwyżkę mundurów na sumę ok. 40000 zł, którą zamierzał upłynnić. 40 zarzucano czyny chuligańskie (w tym 22 bójki), w WOP 16, 35 (w tym 4 of. i 4 podof.), popełniło przestępstwa na pojazdach mechanicznych, w efekcie których dwie osoby poniosły śmierć, a 22 ciężkie obrażenia ciała. zostało popełnionych. W WOP zanotowano ich 16. Ogólne straty w mieniu wyniosły ok 180.000 zł. Z czego w WOP 135.758 zł. Wartym podkreślenia był także fakt, że 9 sprawców było także pod wpływem alkoholu. 22 przestępstwa popełniono przeciwko obowiązkowi służby wojskowej, a 16 przeciw karności. Obowiązek służby wojskowej naruszyło 22 z nich (z tego dezercję popełniło 10 a 12 samowolnie się oddaliło). Kadra zawodowa najczęściej naruszała przepisy min.: tajemnicy państwowej i służbowej (6 of. i 2 podof.), ruchu pojazdów mechanicznych (4 of. i 4 podof.), o służbie wojskowej (4 of. i 2 podof.) oraz popełniali przestępstwa: przeciwko życiu i zdrowiu (5 of. i 3 podof.) jak też zagarnięciu mienia społecznego (1 of. i 5 podof.). Na 46 sprawców z grupy żołnierzy zawodowych, tych przestępstw dopuściło się 43, czyli 93,4% ogółu ściganych żołnierzy zawodowych.

Sprawców przestępstw przeciwko życiu i zdrowiu prokuratury wykazały 22 (1 zabójstwo, 3 przypadki nieostrożnego obchodzenia się z bronią oraz 18 „innych”). 13 sprawców tej kategorii przestępstw było w WOP. W omawianym okresie I połowy 1966 r. 7 żołnierzy targnęło się na własne życie (5 w WOP – 71%), z czego 2 zamachy zakończyły się śmiercią. Były one spowodowane: 3 depresją psychiczną, 2 zaburzeniami psychicznymi, 1 obawą przed szykanami kolegów i 1 obawą przed konsekwencjami służbowymi. W analogicznym okresie roku poprzedniego targnąć się na własne życie było ogółem 21 (300% więcej), w WOP 15 (71%), z czego 10 zakończyło się śmiercią. Wynika z tej kategorii, że w WOP więcej żołnierzy, ok. 71% ogółu przypadków, usiłowało popełnić samobójstwo.

Przestępcy z WOP w I połowie 1966 r., na 121 sprawców: 17 było oficerami (do PZPR należało 12)³², 12 (6) podoficerami, 89 (6) żołnierzami służby zasadniczej, a 3 (1) pracownikami cywilnymi. Najwięcej czynów popełnili oni przeciwko: życiu i zdrowiu 25, wojskowym przepisom służbowym 12, ruchowi pojazdów mechanicznych 16, przeciwko karności 9, a 18 sprawców zagarnęło mienie. Wzrost ilości przestępców nastąpił w następujących Brygadach WOP:

- Kaszubskiej 22 (13)³³,
- Górnośląskiej 22 (9),
- Karpackiej 15 (9),
- Sudeckiej 14 (9).

W pierwszej połowie 1966 r. w WW było ogólnie 10.833 kar dyscyplinarnych, więcej o 7.25% niż analogicznym okresie poprzedniego roku. Na 1000 żołnierzy przelicznik wzrósł z 194 do 259.4. Karę aresztu udzielono 3375 razy, co stanowiło 32.9% wszystkich kar (co trzecia kara nią była), a areszt domowy zastosowano w 390 przypadkach (3.6%). W WOP ogółem karano 5212 razy (4005), a wskaźnik na 1000 żołnierzy osiągnął 228.5 (w roku 1965 – 167.5)³⁴.

WOP przechodzi do MON

Na podstawie wydanych rozkazów w połowie 1965 r. liczące 24695 wojskowych i 668 pracowników cywilnych WOP rozdzielono terytorialnie między okręgi wojskowe. Największą grupę przyjął Śląski OW – 43% wojskowych (1154 ofic., 555 podoficerów zawodowych (dalej pz), 1173 podoficerów służby zasadniczej (dalej psz), 7816 szer.) i 208 pracowników cywilnych (dalej pc). Do Pomorskiego OW skierowano łącznie 37% żołnierzy i 175 pc. (1086 ofic., 556 pz., 1248 psz, 6328 szer.). Warszawski OW przyjął 19% wojskowych oraz 285 pc. (1021 o., 453 pz., 477 psz, 2510 szer. i 318 pchor.). Z całego stanu WOP opuściło i przeszło do MSW 463 oficerów, 210 pz, 112 psz i 846 szer. oraz 39 pc³⁵. Jeśli chodzi o kadrę zawodową WOP, to do MON, według danych z września 1965 r., przeszło ogółem 2584 oficerów (do pełnego stanu

³² W nawiasie podano przynależność do PZPR.

³³ W nawiasie podano ilość przypadków w I połowie 1965 r.

³⁴ AMW, MBOP, sygn. 3541/75/9, k. 126 – 158.

³⁵ ASG, sygn. 1611/69, k. 203 – 208; Zestawienie JW. WOP oraz ich stanu osob. przekazywanych do OW, według stanu z 1.07.1965 r.

brakowało 8,4%) oraz 986 podoficerów zawodowych i 244 podoficerów nadterminowych (braki wynosiły tu 8,9%)³⁶.

Podsumowanie

Problem kadrowych niedostatków rozwiązać miał utworzony Ośrodek Szkolenia WOP (OS WOP). Ale i tu wystąpiły poważne ograniczenia. W wyniku czystek usunięto z Centrum Wyszkożenia WOP (od 1949 r. OS WOP) doświadczonych wykładowców. Na ich miejsce skierowano przeważnie młodych oficerów piechoty z przygotowaniem w Wyższej Szkole Piechoty. Ich praktyka graniczna i dydaktyczna nie zawsze gwarantowała właściwy poziom edukacji podchorążych. Pewne bariery dotyczyły również samych kandydatów. Byli oni „klasowo bliscy”, lecz z bardzo niskim wykształceniem ogólnym. Przyszli podchorążowie rekrutowali się bowiem w większości ze środowiska robotniczego i chłopskiego. W ocenie zastępcy szefa Oddziału Kadr WOP płk. Mariana Ciempiela – było to z jednej strony pozytywnym zjawiskiem w sensie *„kształtowania ludowego charakteru korpusu oficerskiego, z drugiej zaś fakt, że wywodzili się oni z tych warstw społecznych, dla których w przeszłości cenzus wykształcenia był w zasadzie nieosiągalny, wykształcenie i ogólny poziom kultury był daleko niezadowalający”*³⁷. Jednak to nie wiedza, lecz czynniki polityczne decydowały i kształtowały korpus oficerski WOP. Poważny wpływ na niego, szczególnie w okresie pierwszego dziesięciolecia istnienia Wojsk Ochrony Pogranicza, mieli oficerowie radzieccy. To im olbrzymie zasługi gen. Świetlik przypisał w organizacji Wojsk Ochrony Pogranicza i wychowaniu kadry oficerskiej. Jego zdaniem proces odmładzania i *„ideologicznego umacniania ludowej kadry WOP nie był łatwym, ani prostym zagadnieniem”*. W procesie tym *„olbrzymią, nieocenioną i bezinteresowną pomoc okazali oficerowie Armii Radzieckiej, całkowicie oddani sprawie ochrony granic PRL”*. Oficerowie ci – w jego ocenie – jako kierownicy, organizatorzy, wychowawcy i fachowcy z całym poświęceniem pomagali i przekazywali swe bogate wieloletnie doświadczenie naszej młodej kadrze w rozwiązywaniu skomplikowanych spraw ochrony granic państwowych. *„Uczyli oni kochać i bronić ojczystego kraju”*, szczególnie w Oficerskiej Szkole WOP. Poprzednie kierownictwo szkoły, które miało nadawać jej właściwy kierunek – działało zdaniem gen. Świetlika – źle, gdyż nie opierało się na doświadczeniach przodującej nauki wojennej i metodach szkolenia wy-

³⁶ ASG, sygn. 1717/21, k. 277 – 278; Zestawienie stanu osobowego WOP przekazanych do MON.

³⁷ ASG, sygn. 1717/21, k. 333 - 371; Sprawozdanie dotyczące pracy kadrowej w okresie dwudziestoletniej (1945 - 1965) działalności Wojsk Ochrony Pogranicza (Pismo DWOP nr 0163 z 14. 02.1966 r.).

próbowanych w Armii Radzieckiej, a trzymało się kurczowo „przestarzałych metod niejednokrotnie stosowanych w sanacyjnym wojsku”. W lutym 1951 r. do OS WOP przybyli wykwalifikowani oficerowie radzieccy, którzy „*mogli pokierować całokształtem pracy szkoły i nadać jej właściwy charakter*”. Zmiany te „*przyczyniły się do stworzenia lepszych warunków rozwoju szkoły i podniesienia poziomu ideologicznego kadry*”. OS WOP stała się odtąd „*prawdziwą kuźnią socjalistycznego wychowania nowych kadr oficerskich*”. Dlatego – w osądzie gen. Świetlika – „*(...) z uczuciem wielkiej wdzięczności oceniają żołnierze Wojsk Ochrony Pogranicza ogromny wpływ wymienionych (podano 22 nazwiska – przypis GG)³⁸ i wielu innych oficerów Armii Radzieckiej jaki na oblicze ideologiczne i wartość bojową Wojsk Ochrony Pogranicza wywarli oni swą ofiarną pracą (...)*”³⁹.

Oczywiście i ta ocena służyła określonej tezie. Rzeczpospolita Polska miała bowiem własne, bardzo bogate doświadczenia w zakresie ochrony swoich granic. Uwzględniały one polską rację stanu i narodowe realia oraz sytuację zewnętrzną Polski. Powołane do służby formacje, szczególnie Korpus Ochrony Pogranicza i Straż Graniczna odznaczały się właściwą sprawnością operacyjną, a także dużą skutecznością. Dlatego też, kiedy po II wojnie światowej zaczęto formować Wojska Ochrony Pogranicza, słusznym wydaje się było, że w ten proces włączono oficerów KOP i SG. Zarówno oni, jak i pozostali żołnierze armii przedwrześniowej mogli przekazać swoim młodszym kolegom – wychowankom „ludowego” Wojska Polskiego – przywiązanie do narodowych wartości i własnej tradycji wojskowej. Polacy, nie potrzebowali według mnie, pobierać nauki umiłowania Ojczyzny, szczególnie od nauczycieli radzieckich. Ich obecność w Wojsku Polskim oraz Wojskach Ochrony Pogranicza spowodowała przeniesienie w polskie środowisko poglądów, rozwiązań organizacyjnych, metod pracy i zwyczajów z ZSRR. W wielu

³⁸ Byli to: gen. bryg. Gwidon Czerwiński szef Departamentu WOP, płk Michał Przoński dowódca WOP, płk Mikołaj Grajworoński i płk Eugeniusz Buchwało, szefowie sztabu WOP, płk Wiktor Zarucki, płk Antoni Rudniewski, płk Jerzy Fesenko i płk Jan Pałamarczuk, szefowie Wydz. Łączności WOP, kmdr Iwan Gricuk zastępca dowódcy WOP do spraw morskich, ppłk Wacław Rutkowski szef Tyłów WOP, płk Aleksy Romanow komendant OSWOP, płk Jan Szapowałow dyrektor nauk w OSWOP, ppłk Władysław Wąsowicz dowódca 9 BWOP, płk Filip Kujun dowódca 26 BWOP, płk Witold Kłoczko dowódca 5 BWOP, płk Stefan Cymbarewicz szef służby uzbrojenia, kmdr por. Bazyli Kriuczok szef Wydz. Oddziału Morskiego, kmdr por. Aleksy Szigarow dowódca dywizjonu, ppłk Wasyl Gabiejew zastępca szefa zarządu VII (zwiadu), płk Aleksander Fomin szef Oddz. Operacyjnego, ppłk Iłariusz Puszkarski zastępca szefa Wydz. Łączności i ppłk Julian Zdanowicz szef Sztabu Tyłów WOP. ASG, sygn. 1717/21, k. 333 - 371; Sprawozdanie dot. pracy kadrowej w okresie dwudziestoletniej (1945 - 1965) działalności WOP. (Pismo nr 0163 z 14. 02. 1966 r.); ASG, sygn. 1717/21, k. 81 - 90; Pismo gen. Świetlika nr 04112 z 3.11.1964 r. wraz z załącznikiem nr 1 „Sprawozdanie z działalności personalnej od początku istnienia WOP do 10.02. 1949 r.”

³⁹ Ibidem.

wypadkach obcych naszej tradycji. Te nowe, wywarły istotny wpływ na kształtowanie „ludowego” oblicza żołnierzy WP, a służyły przede wszystkim do ich sowietyzacji.

Niniejsze opracowanie nie wyczerpuje w całości tematu. Pozwala ono jednak ukazać te złożone uwarunkowania, jakie wpływały w pierwszych dwudziestu latach istnienia WOP na kadrę tej formacji.